

Veckans växt v. 38 2011

Pumpa *Cucurbita pepo*

Vilken tur att pumpan har gjort sitt intåg i den svenska köksträdgården! Växten är mycket produktiv även på våra breddgrader och kan användas till mycket.

Matpumpen kan bilda upp till 15 kg stora orange frukter. Det blir många måltider, för pumpan är en användbar grönsak. Fruktköttet är oftast orange och innehåller höga halter karoten, samt beaktliga mängder kalcium, fosfat och magnesium. Pumpaköttet lämpar sig till soppor, som ugnsbakad grönsak och som söt marmelad. Det som kanske förvånar, är att man odlar pumpan i huvudsak för dess näringsrika frö (pumpakärna) och att pumpan är en oljeväxt. Båda varianterna *C. pepo var. oleifera* (oljepumpa) och *C. pepo var. styriaca* (nakenfröpumpa) odlas kommersiellt bara för kärnornas skull. En pumpa kan innehålla upp till 600 kärnor och kallas nakenfröig när fröet endast bildar ett väldigt tunt skal. Cirka 70 % av kärnskörden används i müsli eller i bröd och 10 % inom farmacin. Läkemedel som utvinns ur pumpakärnor ordineras mot problem i urinvägarna och vid prostatabesvär. De resterande 20 % odlas för att utvinna olja. Fröna innehåller upp till 53 % olja och 35 % äggviteämnen och oljan är rik på nyttiga omättade fettsyror som linolensyra. Några fettiga procent av

pumpaskörden säljs hela i butik, men i våra privata köksträdgårdar ser det helt omvänt ut. Det mesta tillagas som grönsak eller odlas till lyster. Inte bara prydnadspumpen, som kan sparas i flera år, utan även de andra pumpavariationerna är mycket vackra. Vår matpumpa håller sig fräsch fram till senvintern och sedan helt plötsligt, nästan utan förvarning, kollapsar frukten och blir en geggig massa.

Familjen *Cucurbita* är mycket artrik och de flesta arter är hemmahörande i de tropiska regionerna över i stort sett hela världen. Speciella "pumpa områden" med stor artrikedom finns i Afrika med Madagaskar, Syd- och Centralamerika samt Sydostasien. Ursprunget är troligtvis Centralamerika, där har man funnit pumpafrön som är cirka 8000 år gamla. I Europa odlas främst *Cucurbita pepo*, trädgårdspumpa och *C. maxima* (jättepumpa/matpumpa). Ibland betecknas de som två olika arter, men i "Svensk kulturväxtlexikon" är maxima en undergrupp av *C. pepo*. Trädgårdspumpen delas nämligen in i minst 13 olika grupper som t ex Zuccinigruppen (squash), prydnadspumpa, pajpumpa, spagettipumpa och många fler. Varje grupp innehåller i sin tur en enorm formvariation. Pumporna kan växa i buskform men också slingra sig iväg flera meter. Det är inte alltid lätt att hålla växten i styr så att den inte kväver andra växter i odlingen, men ett sätt är att leda den "uppåt väggarna". Många pumpor har man genom förädling lyckats få mer buskiga och de är dessutom mer produktiva än sina rankande förfäder.

Växten blommar med både hanblommor och honblommor. Först kommer hanblommorna och man blir så besviken av att det inte bildas någon frukt utan att blommorna bara vissnar och faller av. Därför kan man lika gärna plocka av och använda de nyss utslagna blommorna, till exempel genom att fylla dem med köttfärs, en både vacker och god rätt. Hanblommorna är betydligt vanligare och man räknar med ett förhållande på 10 hanblommor på en honblomma. Både temperaturen och fotoperioden påverkar könet på blomman.

Hanblomningen induceras av långa dagar och värme. Lite synd med tanke på vår korta vegetationssäsong med sina långa ljusa dagar. Pumpan är nästan uteslutande korsbefruktare och pollineringen utförs av humlor och bin. När en honblomma blir befruktad sänder den en tid ut ett ämne som hämmar pollinering av ytterligare honblommor på samma växt. På detta sätt säkras avkomman och växten satsar på att bilda minst en mogen pumpa. Han och honblommor kommer senare i olika intervaller och en växt kan bilda nästan 20 pumpor. I odling låter man endast växten producera åtta stycken för att inte var och en ska bli för små. Inom växtförädlingen arbetar man mest med att höja kärnavkastningen och oljehalten, men också med blomproblematiken och målet är att minska andelen hanblommor. Kanske lyckas man med att få fram pumpasorter som, liksom många gurksorter idag, kan bilda parthenocarpa frukter? Parthenocarp betyder att frukter bildas utan pollinering och befruktning.

När vi hör ordet pumpa tänker de flesta av oss på Halloween. En fest som snart infaller för halloween firas den 31 oktober. Ursprunget till festen, "samhain", går att finna i Irland och Skottland långt innan länderna blev kristna. Det är egentligen en keltisk skördefest, men också en fest för att välkomna de dödas själar som för en natt återvänder till jorden. Från början tycks man inte alls ha haft med pumpor i firandet, utan rovor. Man skar ut ansikten i rovor och lade in glödande kol, s.k. Jack-o'-lanternor. Lanternorna skulle föreställa den stackars smeden Jack's ansikte, han som var för

ond för himmelen och för slug för helvetet. Jack's olycksaliga ande sades irra omkring på jorden. Efter den stora potatismissväxten i mitten av 1800-talet emigrerade miljontals fattiga människor från de Brittiska öarna till Amerika. De tog seden med sig och rovor ersattes med pumpor. Först på 1990-talet kom halloween firandet även till Sverige och blev mycket populärt. Man räknar med att firandet omsätter 1 miljard kronor årligen, men tyvärr är det inte främst pumpor som köps, utan utklädningskläder och godis.

Text och foton: Else-Marie K. Strese